

نگاهی به کتاب الشیعه الامامیه و عقائدهم الاجماعیه

| ۴۰۹ - ۴۱۵ |

۴۰۹

آینه پژوهش | ۲۰۶
سال ۳۵ | شماره ۲
خرداد و تیر ۱۴۰۳

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

کتاب الشیعه الامامیه و عقائدهم الاجماعیه با هدف ارائه چکیده‌ای از اصول عقاید مورد اتفاق امامیه، توسط فتح‌الله نجارزادگان و معصومه رضوانی تألیف و با تقریظ آیت‌الله جعفر سبحانی، از سوی انتشارات معارف اهل بیت (ع) به زبان عربی به بازار نشر عرضه شده است. نویسندگان در این کتاب کوشیده‌اند جدا از اختلاف‌ها در مبانی و دیدگاه‌های اندیشمندان امامیه، عقاید مورد اتفاق و اجماع آنان و نیز جدا از اتهام‌های مخالفان و سوء برداشت‌ها و سطحی‌اندیشی‌های عموم مردم، سیمای کلی عقاید امامیه را از دیدگاه متکلمان و اندیشمندان این مذهب به عنوان متخصصان و کارشناسان معتبر این حوزه عرضه کنند.

در این کتاب، ابتدا برخی مبانی منبع‌شناختی و روش‌شناختی امامیه در کشف و استخراج عقاید و نیز برخی از اصطلاحات و مفاهیم اعتقادی امامیه که موجب سوء برداشت توسط مخالفان شده و گاهی تکفیر و ارتداد امامیه را در پی داشته است، توضیح داده شده است؛ سپس ذیل چهارده عنوان از مباحث مربوط به توحید گرفته تا مباحث مربوط به تقیه، بداء، رجعت، غیبت و ... ارائه شده است.

روش مؤلفان در این کتاب، بر مبنای اختصارگویی و بیان قدر متیقن دیدگاه‌های متکلمان و گزارش غیرمستقیم آن از خلال جستجو در بیش از هفتاد منبع اعتقادی است و از پیچیده‌گویی و ارائه استدلال‌های گوناگون برای نقد و اثبات عقاید پرهیز شده است؛ از این رو این کتاب به دلیل بیان موجز و تسهیل عبارات هم برای افراد غیرمتخصصی که خواهان آشنایی اجمالی با عقاید امامیه هستند، مفید است؛ هم به دلیل آنکه نویسندگان کوشیده‌اند عقاید امامیه را از خلال آثار برجسته‌ترین اندیشمندان امامیه استخراج کنند، برای متخصصان و محققانی که خواهان مطالعه و پژوهش در زمینه عقاید امامیه هستند، راهگشا است.

معرفی کتاب

کتاب الشیعه الامامیه و عقائدهم الاجماعیه توسط فتح‌الله نجارزادگان و معصومه رضوانی تألیف و با تقریظ آیت‌الله العظمی جعفر سبحانی به بازار نشر عرضه شده است. این کتاب اعتقادات و باورهای اجماعی و مورد اتفاق شیعیان امامیه را از طریق جستجو در منابع اعتقادی و دیدگاه‌های متکلمان و اندیشمندان برجسته این مذهب گردآوری کرده است.

مؤلفان معتقدند امروزه بسیاری از اتهام‌هایی که متوجه مذهب امامیه می‌شود و حکم تکفیر و ارتداد پیروان آن را از سوی مخالفان و معاندان در پی دارد، به دلیل شناخت ناقص و نادرست آنان از باورها و اعتقادات این مذهب بوده است؛ حال آنکه مصادر اصلی و فتاوی‌اندیشمندان امامیه، برداشت‌های ناصواب، حکم تکفیر و ارتداد را تأیید نمی‌کند. بدین‌سان شرط انصاف برای دست‌یابی به حقیقت در مسیر شناخت مذهب امامیه، مراجعه به مصادر و منابع معتبر اعتقادات و مبانی فکری امامیه از طریق روش علمی و اجتهاد در منابع معرفت‌دینی است که از متفکران و متکلمان این مذهب برجای مانده است.

ناگفته نماند چون اندیشمندان این مذهب مانند دیگر مذاهب بر اساس مبانی، روش‌ها و منابع مختلفی اقدام به استنباط و استخراج عقاید می‌کنند یا برای رسیدن به عقیده‌ای خاص، از استدلال‌ها یا منابع متفاوتی استفاده کرده‌اند، گاهی نتیجه آن نفی برخی عقاید یا اثبات عقاید دیگر شده است؛ برای نمونه می‌توان به اختلاف‌های متکلمان نقل‌گرا و اخباری با متکلمان عقل‌گرا و دارای گرایش‌های فلسفی در رد و اثبات برخی عقاید اشاره کرد و چه بسا درون هر گرایش فکری نیز متفکران متعلق به آن گرایش، درباره برخی عقاید و باورها با یکدیگر اختلاف نظر داشته باشند. بنابراین چه بسا مخاطب ناآشنا با مذهب امامیه و ادبیات منابع کلامی آن در نگاه اول اضطراب و تعارض‌های گوناگونی را میان منابع مختلف مشاهده و به نتایج نادرستی برسد.

مؤلفان برای عبور از این چالش کوشیده‌اند با فحص در منابع اعتقادی امامیه، لایه‌های مختلف اختلاف‌ها را کنار بزنند تا در نهایت به عقاید و باورهای اجماعی عالمان دست یابند تا نشان‌دهنده عقاید و باورهای اصلی این مذهب به گونه‌ای مختصر و مفید باشد؛ به طوری که هر پژوهشگر عرصه کلام امامیه یا افرادی که بخواهند در ابتدای راه از اساسی‌ترین عقاید این مذهب آگاهی یابند، از آن بهره‌برند و بسیاری از اتهام‌ها نیز فرو نشینند.

گفتنی است به دلیل بسامد زبان عربی در جهان اسلام و به منظور استفاده آسان‌تر مخاطبان غیرشیعی از این کتاب، کتاب با صلاح‌دید نویسنندگان به زبان عربی نگارش شده است که البته ترجمه و انتشار آن به زبان‌های دیگر نیز در دستور کار مؤلفان قرار دارد.

منابع کتاب

این کتاب به بیش از هفتاد منبع اعتقادی از برجسته‌ترین و مشهورترین عالمان و اندیشمندان امامیه پرداخته است. البته از آنجا که هدف مؤلفان، گردآوری عقاید اجماعی و مورد اتفاق اندیشمندان امامیه است، فقط به کتاب‌های کلامی و آثار متکلمان بسنده نکرده‌اند و به آثار کلامی اعتقادی شخصیت‌های مشهور به فقه و تفسیر و حدیث نیز رجوع کرده‌اند.

نویسندگان در این کتاب کوشیده‌اند منابع اعتقادی را قرن به قرن در بازه زمانی گسترده از نخستین رساله‌ها و کتاب‌های اعتقادی موجود تا عصر کنونی به شرط صحت انتساب اثر به مؤلف، مدنظر قرار دهند.

روش کتاب

در این کتاب به دلیل اختصار، از بیان نص عبارات اندیشمندان خودداری شده است و تنها به برداشت از قدر متیقن‌ها بسنده گردیده است. افزون بر این، نویسندگان به منظور پرهیز از پیچیدگی و دشواری کتاب، فقط به بیان اصل عقیده و باور بسنده کرده‌اند و از پرداختن به جزئیات و فروع و نیز استدلال‌های گوناگون برای اثبات یا رد دیدگاه‌های مخالف خودداری نموده‌اند؛ به همین دلیل این کتاب در زمره کتاب‌های کلام استدلالی به شمار نمی‌رود و فقط به منظور بیان اصول و ضرورت‌های اعتقادی امامیه تألیف شده است.

پیشینه تحقیق

می‌توان این کتاب را در زمره کتاب‌های موجز کلامی به سبک الاعتقادات اثر شیخ صدوق، تجرید الاعتقاد از خواجه نصیرالدین طوسی از قدما یا عقاید الامامیه نوشته علامه مظفر از معاصران در نظر گرفت که به اختصار و مفید کوشیده‌اند چکیده‌ای از عقاید امامیه را عرضه و بیان کنند؛ اما تفاوت این کتاب با منابع دیگر، رویکرد اجماعی و تألیف گونه آن است؛ در حالی که آثار پیش‌گفته و آثار دیگری که با این رویکرد تألیف شده‌اند، غالباً مؤلف اثر با توجه به مبانی و دیدگاه‌های خود به بیان عقاید پرداخته است و به دیدگاه‌های دیگر مؤلفان یا نظری نداشته است یا غالباً به منظور نقد یا تصحیح آن دیدگاه بوده است. به همین دلیل تألیف چنین اثری که جامع دیدگاه‌های کلامی در

رابطه با مهم‌ترین عقاید شیعه امامیه باشد، می‌تواند کمک شایان و فراوانی به ارائه تصویری شفاف از نمای کلی عقاید این مذهب کند.

ساختار کتاب

کتاب در سه فصل تألیف شده است. در فصل اول به کلیات بحث پرداخته شده است؛ فصل دوم اختصاص به بیان عقاید اجماعی دارد؛ در فصل سوم نیز گزارشی از شرح حال متکلمانی ارائه شده است که آثارشان در این کتاب مورد مراجعه بوده است.

فصل اول: کلیات

در این بخش مهم‌ترین مبانی و پیش‌فرض‌ها حاکم بر نظام اعتقادی امامیه تبیین شده است. در ابتدا معنای «شیعه»، شیوه شکل‌گیری، قدمت و اصالت آن بیان شده است؛ در بخش بعد معرفی اعتبارسنجی منابع استخراج و استنباط عقاید نزد شیعه از جمله جایگاه قرآن کریم، سنت پیامبر اسلام (ص)، سیره اهل بیت (ع) و عقل بررسی شده است.

در مرحله بعد بحث نسبتاً مفصلی از روش‌های متکلمان برای کشف عقاید، ارائه گردیده است و ذیل آن روش‌های عقلی و نقلی و شیوه استفاده متکلمان از این روش‌ها برای کشف و استخراج عقاید توضیح داده شده است. در ادامه این بحث به انگیزه‌های متکلمان امامیه از انتخاب بیان موجز یا تفصیلی عقاید در کتاب‌هایشان نیز اشاره شده است و در نهایت نویسندگان کوشیده‌اند اثبات کنند اتخاذ روش‌های مختلف در کشف و ارائه عقاید در کتاب‌ها و رسائل کلامی متکلمان امامیه، نشانه تعارض و تناقض در باورهای امامیه نیست، بلکه این مسائل همگی تابعی از اهداف و انگیزه‌هایی است که هر کدام از متکلمان در پی نیل به آن بوده‌اند.

در بخش آخر این فصل، برخی از مهم‌ترین اصطلاحات و مفاهیم اعتقادی امامیه که چه بسا فهم نادرست آنها موجب اتهام‌زنی به بدعت و شرک می‌شود، توضیح داده شده است؛ مفاهیمی همچون ربوبیت، عبادت، بدعت و شفاعت. در این بخش همچنین از مفهوم «لطف» به دلیل کاربرد گسترده آن در استدلال‌های متکلمان امامیه برای اثبات عقاید، بحث شده است.

فصل دوم: عقاید اجماعی امامیه

فصل بعدی کتاب، بیان اصول اعتقادات و ضروریات مذهب امامیه است. در این فصل افزون بر گردآوری و تبیین اعتقاداتی همچون توحید، نبوت، معاد، ملائکه، اعجاز، تحریف ناپذیری قرآن، شفاعت، عقاید اختصاصی و مهم امامیه همچون امامت، عدل، بداء، غیبت، رجعت و تقیه نیز تبیین شده است. افزون بر این، مؤلفان وجوب مودت اهل بیت (ع) و تبری از دشمنان آنان را نیز در زمره این عقاید ذکر کرده‌اند و به ابطال عقیده غلو و نفی اتهام غلو از شیعیان پرداخته‌اند. از دیگر مسائل مورد اهتمام، پرداختن به برخی مسائل اختلافی امامیه با اهل سنت همچون موضوع جایگاه «صحابه» است که در این بحث دیدگاه امامیه درباره آن به طور شفاف بیان شده است. پایان این فصل به بیان معنای اسلام و مسلمان و حد تکفیر از دیدگاه امامیه اختصاص دارد؛ همچنین دیدگاه امامیه درباره کسانی که در زمره مسلمین‌اند و احکام اسلام درباره آنان جاری است، ذکر شده است.

۴۱۵

آینه پژوهش | ۲۰۶
سال ۳۵ | شماره ۲
خرداد و تیر ۱۴۰۳

فصل سوم: شرح مختصری از اندیشمندان مورد استناد

فصل آخر کتاب به معرفی و بیان مختصر شرح حال اندیشمندان امامیه - که در این کتاب به آثارشان مراجعه شده است - با رعایت ترتیب زمانی اختصاص دارد تا مخاطبان به جایگاه علمی و اعتبار تألیفات آنان در عقاید پی‌برند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی